

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในอนาคตของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

Dhammayuttika Nikaya Sangha's Affairs Administration in the Future of Mueang District

Udon Thani Province

พระมหาสมบัติ คุณะสโก (ทวีคุณ)¹, วรณัท พรหมศรี², พระครูวุฒิชัยธรรมสาร(สุรวุฒิ แสงมะโน)³

Phramaha Sombat Khunesako (Taweekoon)¹, Worathanat Promsri²,

Phrakruwuddhidhammasara (Surawut Seangmamo)³

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

Author for Correspondence: Email: sonk101@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบริหารคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า 2) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในอนาคตของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการศึกษาข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 16 รูป โดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า ระบบการบริหารคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้ายึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก คือระบบวินัยและระบบธรรม ด้านการปกครองใช้หลักการกระจายอำนาจสำหรับการปกครอง ด้านการศึกษาต้องศึกษาและปฏิบัติอยู่กับอาจารย์อย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 5 ปี ด้านการสงเคราะห์ ใช้หลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อตนเองและสาธารณชนด้วยหลักธรรมและวัตถุ การเผยแผ่ใช้หลักการเข้าถึงบุคคล สังคมและชุมชน และด้านสาธารณูปการ การสร้างวัดที่เรียบง่ายเหมาะแก่การศึกษาและปฏิบัติ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ปัจจุบันแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ใช้พระธรรมวินัยและมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศ มติของมหาเถรสมาคมเป็นหลักสนับสนุน เกิดการพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในอนาคตของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ควรปฏิรูปโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ ควรลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน และการสร้างกฎระเบียบให้ง่ายขึ้น กำหนดให้มีการฝึกอบรมด้านพระพุทธศาสนาทุกระดับชั้น ตั้งแต่เด็กถึงผู้ใหญ่อย่างน้อย ปีละ 2 ครั้ง กำหนดฝึกอบรมคฤหัสถ์ที่มีอายุครบ 20 ปี ทุกคน ไม่ต่ำกว่า 3 วัน ใน 1 ปี คณะสงฆ์จัดงบประมาณร่วมกันเพื่อสร้างถาวรวัตถุและบูรณวัตถุที่ขาดแคลน และการจัดทำประกันชีวิตให้กับพระภิกษุและการจัดตั้งกองทุนสำหรับช่วยเหลือประชาชนทั่วไปกรณีฉุกเฉิน

คำสำคัญ: การบริหารกิจการคณะสงฆ์; ธรรมยุติกนิกาย; จังหวัดอุดรธานี

Received: 16/05/2567, Revised: 20/08/2567, Accepted: 22/08/2567

Abstract

The purposes of this research article were as follows: 1) to study the Sangha administration of the Lord Buddha; 2) to study the Sangha administration of Dhammayuttika Nikaya in Mueang district, Udon thani province; and 3) to analyze the Sangha administration of Dhammayuttika Nikaya Sangkha in Mueang district, Udon thani province. This qualitative research studied documentary information and took in-depth interviews. The key informants were 16 monks selected using purposive sampling. A descriptive method was used to analyze the collected data.

The results of the study found that the monastic administration system of the Lord Buddha was based on the Dhamma and Vinaya - in the aspect of Governance, he used the principle of decentralization; in the aspect of Education, learners must study and practice with his teachers continuously for at least 5 years; in the aspect of Welfare, he used the principle of service to oneself and the public with religious principles and objects; in the aspect of Propagation, he used the principle of reaching individuals, society and community; and in the aspect of public utilities, he emphasized on creating a simple and suitable place for study and practice. The Administration of the Dhammayuttika Sangha of Mueang District, Udon Thani Province, is currently divided into 6 sections, applying the Dhamma and Vinaya and the Sangha Act, rules, regulations, orders, announcements, and resolutions of the Sangha Supreme Council as the supporting principles in order to develop continuously in every aspect. In the future, the Sangha administration of the Dhammayuttika Nikaya in Mueang District, Udon Thani Province, should be reformed in the administrative structure of Sangha's Affairs, including reducing operational procedures and making regulations easier, training in Buddhism at all levels, from children to adults, at least twice a year, and training every layperson at the age of 20 for at least three days per year. The Sangha should allocate a budget together to build buildings and renovate the deficient temples, as well as provide life insurance for monks and set up a fund to help common people in emergencies.

Keywords: Sangha's Affairs Administration; Dhammayuttika Nikaya; Udon Thani Province

1. บทนำ

ในระยะแรกที่พระพุทธเจ้าประกาศคำสอน ศาสนิกชนมี 4 กลุ่ม คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา มีการจัดตั้งสังคมชาวพุทธ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ด้วยวิธีการทำให้มีระบบและระเบียบแบบแผนตลอดจน การดำเนินกิจกรรมเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากคำสอนอย่างเต็มที่ ต่อมาจึงมอบอำนาจหน้าที่ให้คณะสงฆ์ดูแลปกครองกันเอง โดยมีรัฐธรรมนูญกลางเป็นหลักยึดถือปฏิบัติร่วมกันคือธรรมวินัย จากการบริหารดังกล่าวทำให้พระพุทธศาสนามั่นคงและยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก ถือเป็นโครงสร้างและระบบการจัดสภาพ สังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยและพัฒนาไปได้ จนทำให้เกิดความมั่นคงได้อย่างยาวนาน แต่การอยู่ร่วมกัน ของภิกษุและคฤหัสถ์จำนวนมากในสังคมขนาดใหญ่ นั้น ย่อมมีความขัดแย้งกระทบกระทั่งกัน เช่น การแตก ความสามัคคีของพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพี และการขอปกครองคณะสงฆ์ของพระเทวทัต เป็นต้น ในสมัย พุทธกาลบทบาทในการบริหารคณะสงฆ์ในการทำหน้าที่ต่าง ๆ เชิงองค์กรสงฆ์ไม่โดดเด่นเหมือนปัจจุบัน แต่ เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในพระพุทธศาสนาที่จะช่วยเหลือทำหน้าที่ ดูแล รักษา และดำเนิน ชีวิตความเป็นอยู่เป็นไปให้ไปตามธรรมวินัยให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ เรียกว่าทำหน้าที่หรือมีบทบาทโดยธรรม วินัย

ประเทศไทยได้รับอิทธิพลคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน ส่วนการบริหารกิจการคณะ สงฆ์ใช้ธรรมวินัยและกฎหมายเป็นหลักสนับสนุน ซึ่งปัจจุบันปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กำหนดให้มีมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มติ และออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและ ธรรมวินัย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของ พระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีเจ้าคณะระดับต่าง ๆ และเจ้าอาวาสเป็นผู้ทำงานเต็มตามกฎหมายและ ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจ หน้าที่เต็มตามตำแหน่งก็แต่โดยได้รับการมอบหมายจึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเปรียบได้กับ ข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร พระสังฆาธิการจึงมีหน้าที่ใน การปกครองและการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับ เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป (พระราชวรเมธี, ดร. และคณะ, 2560 : 17-18)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นอีกส่วนหนึ่งของคณะ สงฆ์ไทย ยึดกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่าง ๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหาร กิจการคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น แนวคิดและวิธีการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ จึงมีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะ

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

สงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล การเป็นนักบริหารคณะสงฆ์ที่ดีต้องเป็นผู้รู้เท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ รวดเร็วและแม่นยำ การจะแก้ไขปัญหาใด ๆ นั้นต้องแก้ไขในขณะนั้น ให้ติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง อุปมาเปรียบเหมือนตีเหล็กต้องตีตอนเหล็กร้อน อย่าชะลอนเรื่องเงียบบายไปโดยไม่สนใจหรือนิ่งเฉยจะทำให้เสีย (พระมหาประสงค์ กิตติญาโณ, 2558 : 48) ระบบการบริหารงาน การกำหนดแผนการล่วงหน้าได้อย่างแม่นยำและเที่ยงตรงจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่จะทำให้กิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีเจริญก้าวหน้าและมั่นคงจึงเป็นสิ่งจำเป็น เช่น รู้ว่าในอนาคตควรจัดการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างไร เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย คณะสงฆ์ต้องมีความพร้อมในส่วนของการวิทยาการด้านการบริหาร และการจัดการ ก้าวหน้าทันโลกทันเหตุการณ์อาศัยการบริหารที่คล่องตัว

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยได้เลือกการบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นพื้นที่ในการศึกษาเพราะผู้วิจัยคุ้นเคยและสามารถค้นหาข้อมูลได้โดยง่ายและถูกต้อง เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในอนาคตของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นการศึกษาอดีต ปัจจุบัน เพื่อวางแผนในอนาคต และปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ซึ่งข้อค้นพบจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และเป็นองค์ความรู้สำหรับสถาบันอื่นที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาการบริหารคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า
- 2.2 เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
- 2.3 เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในอนาคต ของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประกอบด้วยการศึกษาและวิเคราะห์ ข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field study) โดย การสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 16 รูป ประกอบด้วย 1) พระภิกษุที่มี พรรษา 10 ขึ้นไป จำนวน 6 รูป 2)เจ้าอาวาส จำนวน 5 รูป 3) เจ้าคณะตำบล จำนวน 3 รูป 4) เจ้าคณะอำเภอ จำนวน 1 รูป 5) เจ้าคณะจังหวัด จำนวน 1 รูป รวม จำนวน 16 รูป โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว จำนวน 5 รูป/คน โดยการตรวจสอบ ความสอดคล้องระหว่างคำถามในแบบสัมภาษณ์กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดย ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 รูป/คน หลังจากนั้นได้นำไปทดสอบสัมภาษณ์กับกลุ่มนักวิชาการ ได้แก่ อาจารย์ สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ที่ไม่ใช่กลุ่มผู้ให้ข้อมูล สำคัญ จำนวน 5 รูป/คน และปรับปรุงแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างฉบับสมบูรณ์

4. ผลการวิจัย

4.1 การบริหารคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

การบริหารคณะสงฆ์ เป็นการดูแล รักษา พัฒนา และปกครอง ภิกษุในคณะสงฆ์ (พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาณ), 2553 : 134) ให้เป็นไปตามอุดมคติสูงสุดคือการสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง วิธีการหนึ่งคือให้หลักการบริหารที่จะช่วยฝึกภิกษุและคณะสงฆ์ให้เพียบพร้อม ถือเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่ง ซึ่งก็ต้องศึกษาจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นจากการศึกษาการบริหารคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า สรุปได้ดังนี้

1. ระบบการบริหารคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น 2 ระบบ

(1) ระบบวินัย คณะสงฆ์ต้องปฏิบัติตามวินัย เมื่อฝ่าฝืนได้รับโทษ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติและจะทำให้สถาบันตั้งอยู่ได้นาน ระบบวินัยมีอำนาจที่ขอบธรรมและเป็นเครื่องมือฝึกภิกษุและคณะสงฆ์โดยเฉพาะจนก่อให้เกิดระบบการปกครอง กล่าวคือเกิดความสัมพันธ์แบบผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาแบบองค์กรสมัยใหม่ ผู้บังคับบัญชาตามนัยทางพระพุทธศาสนาเทียบเคียงได้กับคำในความหมายของว่า อุปัชฌายาจารย์ หมายถึงเป็นผู้รับให้การพึ่งพิง ฝึกสอน และปกครอง คอยดูแลรับผิดชอบ ส่วนผู้ใต้บังคับบัญชานั้น ได้แก่ สัทธีวาริก (แปลว่า ผู้อยู่ด้วย) หรืออันเตวาสิก (แปลว่า ภิกษุผู้ขออยู่ร่วมด้วย) ส่วนกิริยาที่พึ่งพิงนั้นชื่อว่า “นิสสัย” ในกรณีทีพระภิกษุที่เป็นพระนวกะที่ถืออุปัชฌาย์ในวัดหนึ่ง เมื่อมีเหตุที่นีสัยต้องระงับจากพระอุปัชฌาย์เดิมนั้น พระภิกษุที่เป็นพระนวกะจะต้องไปขออนิสัยกับพระภิกษุรูปอื่นผู้สามารถให้พึ่งพิงได้ โดยภิกษุที่ให้พึ่งพิงนี้ชื่อว่า “อาจารย์” แปลว่า ผู้ฝึกมารยาท พระภิกษุที่เป็นผู้พึ่งพิงนี้ชื่อว่า “อันเตวาสิก” จึงกล่าวได้ว่า ระบบวินัยครอบคลุมชีวิตของภิกษุและคณะสงฆ์ทั้งเรื่องความเป็นอยู่ การศึกษา การบริหาร การปกครอง และสังคม

(2) ระบบธรรม เป็นระบบที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกในการบริหารภิกษุ เช่น การมอบตำแหน่งหน้าที่ ต้องมีทั้งวินัย ความรู้ และคุณธรรม ทั้ง 3 ประการนั้นก่อให้เกิดความมั่นคงของสถาบัน ครอบคลุมชีวิตทุกด้าน เมื่อมีระบบดีแล้วจะก่อให้เกิดผล เช่น การนำบุคคลเข้าสู่สถาบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น หลักการของระบบธรรม ประกอบด้วย 1) หลักความยุติธรรม ต้องละเว้นอคติ 4 ประการ คือไม่ลำเอียงเพราะชอบ(ฉันทาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะชัง(โทสาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะหลง(โมหาคติ) และไม่ลำเอียงเพราะกลัว(ภยาคติ) ในพระพุทธศาสนา พระธรรมวินัยที่สั่งสอนและบัญญัติไว้เป็นหลักความถูกต้อง (2) หลักการอยู่ร่วมกัน (หลักสาราณียธรรม) เป็นการสร้างความสามัคคี (3) การปฏิบัติตามหลักการที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ สำหรับข้อนี้ถือเป็นความมั่นคงสูงสุดของสถาบันพระพุทธศาสนาเปรียบเหมือนประเทศชาติจะมั่นคงสูงสุดก็ต้องมีบทบัญญัติที่เรียกว่า รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นแม่บทกฎหมายสูงสุดที่ทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติตามผู้ใดจะละเมิดมิได้ จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามใจชอบมิได้ ประโยชน์ของระบบวินัยและระบบธรรม ก่อให้เกิดความมั่นคงของสถาบัน และสร้างประโยชน์ให้กับบุคคลและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น พระพุทธเจ้าทรงมอบให้คณะสงฆ์มีอำนาจในการดำเนินการตามระเบียบที่กำหนดไว้ มีการจัดแบ่งงาน ต้องกระทำให้เหมาะสม คือหน้าที่ คุณสมบัติ ตำแหน่ง ต้องได้รับมอบอำนาจจากคณะสงฆ์ แต่มีการกำหนดจำนวนบุคคล(พระภิกษุ) เพื่อกระทำได้เฉพาะเรื่องเท่านั้น เช่น คณะสงฆ์ 5 รูป ไม่สามารถสวดภิกษุให้ออกจากปริวาสกรรมได้ต้องมีคณะสงฆ์ไม่ต่ำกว่า 20 รูป เป็นต้น งานในพระพุทธศาสนา มี 3 ลักษณะ คือ

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

งานหลัก ประกอบด้วย งานด้านการปกครอง งานด้านการศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ งานที่จัดเป็นแผนก และงานอาศัยความชำนาญพิเศษเฉพาะด้าน และการมอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยการให้ตำแหน่งและสร้างพันธะต่อหน้าที่ ทั้งนี้ภิกษุจำเป็นต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอจึงจะมีประสิทธิภาพ ระบบดังกล่าวสอดคล้องกับพระโอวาทของพระพุทธเจ้าว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) 10/216/164)

2. การกิจการบริหารคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาการบริหารคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า วิเคราะห์สรุปได้ 5 ด้าน ดังต่อไปนี้

1) ด้านการปกครอง รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้ามีพัฒนาการตามลำดับและดำเนินไปภายใต้ธรรมวินัยที่บัญญัติไว้ ในช่วงต้นพุทธกาลพระพุทธเจ้าจะทรงปกครองเอง ต่อมามอบอำนาจในบางเรื่องให้แก่พระภิกษุเพียงรูปเดียวในการกระทำ เช่น การให้การอุปสมบท แต่เมื่อภายหลังทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องวางระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จึงต้องบัญญัติสิกขาบทคือพระวินัยขึ้น และในที่สุดก็ทรงกระจายอำนาจไปให้แก่คณะสงฆ์ โดยให้มีความเป็นใหญ่ในการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญทั้งสังฆกรรมและการตัดสินอธิกรณ์ภายใต้ธรรมวินัย แต่ในระดับส่วนบุคคลทรงมอบอำนาจการปกครองให้แก่อุปัชฌาย์และอาจารย์ขึ้นอีกระดับหนึ่ง เพื่อให้คอยดูแลอบรมสั่งสอนสัทธิวิหาริกและอันเตวาลิกของตนเองอย่างใกล้ชิด (วิ.ม. (ไทย) 4/64-65/79-81) เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์ ด้วยเหตุนี้รูปแบบการปกครองในบางกรณีจึงใช้อำนาจของคณะสงฆ์ดำเนินการ เช่น อุปสมบท การตัดสินอธิกรณ์ และบางกรณีก็ใช้อำนาจส่วนบุคคลดำเนินการ เช่น อุปัชฌาย์ อาจารย์ลงโทษประณามสัทธิวิหาริกหรืออันเตวาลิกได้ ส่วนการให้ภิกษุพ้นจากคณะสงฆ์ มีความจำเป็นที่จะต้องมิโทษทางวินัย ในครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ในระยะแรกยังมีภิกษุจำนวนน้อยและส่วนใหญ่เป็นพระอริยบุคคล การปกครองไม่มีกฎระเบียบมาก เมื่อภิกษุมีจำนวนมากขึ้นโดยลำดับกาล และกระจายกันอยู่ไม่ได้รวมเป็นหมู่เดียวกัน จึงเกิดปัญหาตามมาเนื่องจากภิกษุมีอัตตาภัยต่างกัน ผู้มีอัตตาภัยหยาบและมีกำลังมากก็จะข่มเหงผู้ที่สุภาพและมีกำลังน้อยจนเป็นเหตุให้อยู่ไม่เป็นสุข ด้วยเหตุนี้ในหมู่ภิกษุก็จำเป็นต้องมีกฎและขนบธรรมเนียมสำหรับป้องกัน ความเสียหายและชักจูงให้ประพฤติดีงาม ซึ่งจะเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อภิกษุและสถาบันพระพุทธศาสนา ที่สำคัญทุกคนเข้ามาในสถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิที่จะบรรลุนิพพานเท่ากันและพระพุทธเจ้าจะให้สิทธิคนที่เข้ามาบวชเท่าเทียมกันไม่มีเลือกวรรณะ (อง.อฎฐก. (ไทย) 23/19/250)

ส่วนหลักการลงโทษภิกษุ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ โทษอย่างหนัก ให้ขาดความเป็นภิกษุจากคณะสงฆ์ แต่เป็นคฤหัสถ์ผู้นับถือพระพุทธศาสนาปฏิบัติบรรลุนิพพานได้ โทษอย่างกลาง ให้รับโทษด้วยการปฏิบัติสำนึกตัวกับคณะสงฆ์ และโทษอย่างเบา ต้องประจานตัวเองต่อผู้อื่นอย่างน้อย 1 รูป ถ้าหากแบ่งเป็นโทษที่แก้ไขไม่ได้ คือ โทษอย่างหนัก และเป็นโทษตลอดชีวิต ไม่สามารถเข้าสู่คณะสงฆ์ได้อีก และอาบัติที่แก้ไขได้ คือ โทษอย่างกลางและอย่างเบา เป็นโทษชั่วคราว เมื่อระงับโทษได้แล้วก็สามารถเข้าสู่คณะสงฆ์ได้อีก โดยโทษนั้นตัวภิกษุแสดงความผิดเองไม่ใช่ภิกษุอื่นหรือคณะสงฆ์หรือคนอื่นบังคับเพราะอำนาจของธรรมวินัยกำหนดไว้ การพินิจนั้นต้องอาศัยทั้งภิกษุ 1 รูป และคณะสงฆ์ โทษอย่างกลางต้องอาศัยคณะสงฆ์ โทษอย่างเบาอาศัยภิกษุ 1 รูป จึงจะพินิจ การกำหนดลงโทษผู้กระทำผิดตามความหนักเบา มี 5 วิธีการ คือ การข่มขู่ การถอดยศ

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

หรือตัดลิทธิ ขัปลั้ ขอโทษ ยกจากหมุ่ และมีวิธีการระงับโทษ 7 วิธี คือ ระงับต่อหน้า ระงับด้วยการยกให้ว่า เป็นผู้มืสติ การระงับด้วยยกให้เป็นบ้า การระงับด้วยคำสารภาพ การระงับด้วยถือเสียงข้างมาก การระงับด้วยการลงโทษ และ การระงับด้วยให้เลิกแล้วกันไป จากที่กล่าวมาเป็นลักษณะการปกครองเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและงดงามในคณะสงฆ์ จะได้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมต่อไป

2) ด้านการศึกษา การที่จะรับคนเข้ามาศึกษาในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงวางการพัฒนาภิกษุตามระบบการบริหารคณะสงฆ์ไว้อย่างรัดกุม นับตั้งแต่การได้มาซึ่งบุคคล คือ (1) การประกาศรับสมัคร (2) การคัดเลือก โดยมีการกำหนดคุณสมบัติไว้นั่นเอง (3) การเตรียมความพร้อมของบุคคล คือให้บรรพชา ขอนิสัย ถืออุปัชฌายะ ขานชื่อเป็นภาษามคธแห่งอุปสัมปทาเปกษะ บอกรนามอุปัชฌายะ บอกรบาตร และจีวร (4) การสัมภาษณ์ (5) ความเห็นชอบจากคณะสงฆ์ (6) การฝึกหัดนิสัยปฏิบัติจนครบ 5 ปี จึงจะถือว่าผ่านขั้นตอนการฝึกอบรมที่จะคุ้มครองตนเองได้ (7) สมควรได้รับสิทธิพิเศษ เช่น ไม่ต้องถือนิสสัยกับอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์ เป็นต้น การศึกษาเน้นการพัฒนาตนเอง ผู้อื่น และสังคม ยึดหลักการปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ มีธรรมวินัยเป็นเครื่องนำทางการศึกษา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงก่อตั้งคณะสงฆ์ครั้งแรกยังไม่ได้บัญญัติพระวินัยทั้งที่เป็นปาติโมกข์และอภิสมาจาร พระภิกษุเมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาก็ถือปฏิบัติตามรูปแบบที่เป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้า ว่าด้วยหลักการที่เป็นทั้งคำสั่งและคำสอนรวมอยู่ด้วยกัน ซึ่งจัดเป็นจารีตศีล เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ ต่อมาจึงเรียกธรรมวินัย

อุปสรรคของการพัฒนาคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่คือการขัดแย้งกันในเรื่องของการปฏิบัติศีล(ศีลสามัญญตา) ที่ไม่ตรงกับพระพุทธเจ้า และความคิดเห็น(ทัญญูสามัญญตา) ที่ไม่ตรงกัน แต่ทุกกรณีก็ผ่านพ้นไปได้ด้วยดีเพราะได้ยึดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก และแก้ไขได้โดยพระพุทธเจ้าจนเกิดความสงบและเรียบร้อยดังงามเสมอมา และมีการบำรุงรักษาคณะสงฆ์ ด้วยวิธีการการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ให้ความรู้และคลายความสงสัย บำรุงขวัญและกำลังใจสำหรับผู้ทำตามกฎระเบียบ ผู้อยู่ถิ่นทุรกันดาร ผู้มีความรู้ความสามารถ และมีหลักการยกย่องเชิดชูผู้เป็นเลิศ และ การเลื่อนตำแหน่งตามความสามารถ

3) ด้านการสงเคราะห์ คณะสงฆ์แม้จะได้ชื่อว่า ออกจากเรือนบวชโดยไม่มีครอบครัว หลีกหนีความวุ่นวายจากญาติทางสายโลหิต เพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีการหาหน้ที่ต้งสงเคราะห์ญาติ ที่สืบเนื่องกันมาทางสายโลหิต ตามสมควรแก่ฐานะ โดยให้ผู้เป็นญาติมีสิทธิพิเศษบางอย่างในกรอบของธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ และโดย การอนุเคราะห์ในฐานะที่ตนเป็นเสมือนทิศเบื้องบน เช่น สอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงบำเพ็ญญัตตถจริยาเช่นกัน และสงเคราะห์แก่บุคคลทั่วไปด้วย เช่น การสงเคราะห์ด้วยการบวชให้พระสาวก ทุภรรณะ การสงเคราะห์ด้วยการให้สตรีบวช การสงเคราะห์ด้วยวัตถุต่าง ๆ ดังนั้น มนุษย์จึงควรสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน (อง.ปญจก. (ไทย) 22/41/64)

4) ด้านการเผยแผ่ รูปแบบการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีทั้งแบบพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่เองและสาวกเป็นผู้เผยแผ่ กระทำในรูปแบบที่สั่งสอนเดี่ยว เป็นกลุ่ม 2-5 คน และเป็นกลุ่มใหญ่ ด้วยวิธีการเข้าไปหาถึงที่อยู่อาศัย รวมถึงสถาบัน และให้มาพบพระพุทธเจ้าเอง เมื่อคณะสงฆ์รู้เรื่อง จึงได้มีภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี อุบาสก อุบาสิกา เข้ามาช่วย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์แก่ผู้ฟังให้เป็นไปตามพุทธประสงค์คือ

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

“เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” (อง.ปญจก. (ไทย) 22/41/64)

5) ด้านสาธารณูปการ ในสมัยพระพุทธเจ้า เน้นการสร้างวัดที่มีความเรียบง่าย ใช้สอยตามความจำเป็น ในวัดประกอบไปด้วยวิหาร กุฏิ อุโบสถ หอฉัน ศาลา โรงไฟ เรือนคลัง โรงจกรม บ่อน้ำ ห้องน้ำ วัดแห่งแรกคือเวฬุวันวิหารสร้างโดยพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัททั้ง 4 และมีการสร้างวัดสืบต่อกันจนมาถึงปัจจุบัน

2. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในภาคอีสาน คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเริ่ม แผลขยายไปสู่หัวเมืองเมื่อต้นรัชกาลที่ 4 ที่จังหวัดอุบลราชธานีเป็นแห่งแรก วัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรกคือวัดสุภณาราม จังหวัดอุบลราชธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2399 หลังจากนั้นก็ได้แผ่ขยายออกไปยังเมืองต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง การแผ่ขยายของคณะธรรมยุติกนิกายในภาคอีสานได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และชั่วระยะเวลาไม่นาน คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายก็ได้เกิดขึ้นในทุกจังหวัดในภาคอีสาน (กรรมการบริหารคณะธรรมยุต, 2557 : 45) เป็นเหตุให้ภาคอีสานมีวัดธรรมยุติกนิกายมากกว่าทุกภาคในประเทศไทย

คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ประจำปี 2566 แบ่งการปกครองคณะสงฆ์ ออกเป็นเจ้าคณะอำเภอ 1 รูป เจ้าคณะตำบล 13 รูป วัด จำนวน 82 วัด ที่พักสงฆ์ 28 แห่ง จำนวนพระภิกษุและสามเณร แบ่งเป็นพระภิกษุ จำนวน 674 รูป สามเณร จำนวน 61 รูป รวม 735 รูป (พระราชวรสิริ, 2566 : 150) การศึกษาข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สรุปได้ดังนี้

1) ด้านการปกครอง คณะสงฆ์ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก และมีกฎระเบียบของแต่ละวัดที่แตกต่างกัน มีการเคารพและเชื่อฟังกันตามระบบพรรษา และตำแหน่งทางการปกครอง มีผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดีและมีคุณธรรมที่เหมาะสม จึงแสดงให้เห็นว่าแม่บทของการบริหารคณะสงฆ์คือ พระธรรมวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองอุดรธานี ได้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก พระศาสดาทรงวางระบอบการปกครอง คือพระวินัย เพื่อให้เป็นคณะสงฆ์ที่ดี พร้อมทั้งความรู้และความประพฤติ อำนาจในการปกครองสงฆ์นั้นเป็นอำนาจที่ได้มาจากพระธรรมวินัย วัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย 1. เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือแก่คณะสงฆ์ 2. เพื่อประโยชน์แก่บุคคล 3. เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ และ 4. เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา

2) ด้านศาสนศึกษา ได้แก่ ความรู้ด้านปริยัติธรรมเป็นพื้นฐานชี้วัดว่าอนาคตของศาสนา เป็นจะเป็นอย่างไร เพราะการศึกษาเป็นเครื่องขัดเกลามนุษย์ มีการส่งเสริมด้านศาสนศึกษาให้ทุกรูปเรียนทั้งนักธรรมภาษาบาลี สายสามัญ จนถึงระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีนโยบายสนับสนุนให้เรียน ปัญหาที่พบ ได้แก่ พระภิกษุสามเณรขาดความสนใจการศึกษาด้านศาสนา พระภิกษุมีความรู้ไม่เพียงพอขาดการอบรม การศึกษาคณะสงฆ์มีลักษณะต่างคนต่างทำ ส่งรายชื่อเข้าสอบนักธรรมและบาลีโดยไม่ได้เรียน บางวัดไม่เน้นเรื่องการเรียน แต่เน้นการก่อสร้าง บางวัดมีแต่พระผู้สูงอายุจึงไม่มีการเรียน พระภิกษุสามเณรเรียนจำนวนน้อย เพราะอาจเกิดจาก

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

การขาดการชักจูง คณะสงฆ์ต้องเน้นการศึกษา ประชุมปรึกษาหารือ พยายามมองให้เห็นว่าการศึกษาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาทุกอย่าง การมีกุลบุตรมาบวชเรียนมากขึ้นเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาด้านการศึกษาและด้านอื่นด้วย เน้นการศึกษาด้านธรรมวินัยให้มากขึ้นด้วยการเทศน์สอนในช่วงเข้าพรรษา ทุกวันพระ วันสำคัญทางศาสนา การจัดอบรม การนำปฏิบัติกรรมฐานถือเป็นศาสนศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ในฐานะชาวพุทธ ดังนั้น อนาคตของพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับการศึกษาของพระภิกษุสามเณรไม่ว่าเรื่องใด หากวิเคราะห์ไปถึงที่สุดก็จะพบว่า ล้วนเกี่ยวข้องกับปัญหาการศึกษาสงฆ์ทั้งนั้น การปฏิรูปการศึกษาอย่างจริงจังเท่านั้นที่จะทำให้พระสงฆ์สามเณรสามารถดำรงความเป็นผู้นำในสังคมไทยได้

3) ด้านศึกษาสงเคราะห์ ได้มีการตั้งกองทุนด้านการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณร การส่งเสริมอุปกรณ์การศึกษาให้แก่โรงเรียน สร้างโรงเรียน มหาวิทยาลัย วัด และให้ความอนุเคราะห์ด้านการอบรมเป็นประจำ ซึ่งยังไม่เพียงพอต่ออาศัยการบริหารเชิงรุก เป็นการจัดการศึกษาที่ให้กับสังคมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ด้านการศึกษาแก่ประชาชนทุกระดับ โดยผ่านสถาบันการศึกษาอื่น หรือให้นักเรียนผู้กำลังศึกษาอยู่ ในการดำเนินการของวัดควรแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือการจัดการศึกษาระดับต้น มี 5 ประเภท คือ 1. การจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้วยการสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ 2.การจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้วยการสร้างโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา 3. การจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้วยการสร้างโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตาม พระราชประสงค์ 4. การจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้วยการสร้างศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 5. การจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้วยการสร้างโรงเรียนอบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และระดับการศึกษาระดับสูง คือในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การจัดการศึกษาสงเคราะห์ยังได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์และองค์กรทางพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ด้วยดีเสมอมาจึงมีพลังอำนาจอย่างยิ่ง ที่สามารถเข้าถึงประชาชนแทบทุกระดับส่งผลให้พุทธศาสนายั่งยืนตลอดไป

4) ด้านการเผยแผ่ คือ การเผยแผ่ควรยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก แสดงธรรมทุกวันพระ ช่วงเข้าพรรษา และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเผยแผ่นอกวัด ใช้วิธีการส่งพระไปตามโรงเรียน พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สอนตามหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ มีสถานวิทยุเผยแผ่ธรรมะ ปัญหาที่พบคือไม่มีทิศทางชัดเจน ขาดงบประมาณสนับสนุน บุคลากรด้านเผยแผ่ไม่พร้อมและขาดแคลน การเผยแผ่ที่ถือเป็นหน้าที่การเผยแผ่ของพระสงฆ์ซึ่งปกติคณะสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองอุดรธานีก็ดำเนินการอยู่แล้ว พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา โดยทำได้ดังต่อไปนี้ 1. การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า 2. การสั่งสอนในรูปแบบต่าง ๆ 3. การทำกิจกรรมอันเป็นการสงเคราะห์ชาวบ้าน 4. การจัดกิจกรรมอันเป็นประเพณีและศาสนพิธีในโอกาสต่าง ๆ 5. การเป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรม การแสดงธรรมและการปาฐกถาธรรมของพระภิกษุ สามารถกระทำได้ทั้งภายในวัดและภายนอกวัด ดังนั้น หน้าที่การเผยแผ่ธรรมะนั้น นับว่าเป็นหัวใจของการสืบอายุพระพุทธศาสนาและเป็นการแสดงเจตนาต่อพุทธประสงค์อย่างแท้จริง

5) ด้านสาธารณูปการ เป็นเรื่องภายในวัดที่ต้องทำ ทั้งเรื่องที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค อาหาร น้ำ ไฟฟ้า การก่อสร้างวัดต่าง ๆ สวัสดิการต่าง ๆ บริการให้กับพระภิกษุสามเณร และชาวบ้าน ซึ่ง

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

เป็นเรื่องไม่ค่อยมีปัญหาส่วนใหญ่จะบริบูรณ์ดี การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการควรให้เป็นเอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา นับว่ามีความสำคัญมาก เช่น การสร้างวัด สร้างศาสนวัตถุ ต้องคำนึงถึงรากฐานความคิดแบบชาวพุทธและคนไทย ความคิด ความเชื่อถือและคุณธรรมต่าง ๆ ที่ปลูกฝังถ่ายทอดกันมาจนติดเป็นอุปนิสัยของคนไทย แสดงออกมาเป็นศาสนสถานต่าง ๆ เป็นมรดกและสมบัติที่สำคัญยิ่งของประเทศชาติ นอกจากเป็นหลักฐานสำหรับสืบค้นและยืนยันความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของชาติแล้ว ยังเป็นของมีค่าอย่างสูงอีกด้วย ความมีค่าที่ว่ามีใช้เฉพาะคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น แต่รวมถึงคุณค่าทางเศรษฐกิจอีกด้วย

6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ เช่น ด้านการตาย คือช่วยเหลือตั้งแต่การเผาศพ ช่วยศพยากไร้ไม่มีญาติ จัดอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน ไม่รับภวนคฤหัสถ์ด้านเงิน ถ้ามีรายได้ก็สร้างกองทุน เช่น สร้างกองทุนเพื่อการศึกษาของเยาวชน กองทุนเพื่อทหารผู้สูงอายุ สงเคราะห์ทั่ว ๆ ไป ศูนย์เด็กเล็ก โรงเรียนการกุศล การพัฒนาชุมชน การสงเคราะห์ด้านวัดอุทยานซับซ้อน เช่น ช่วงไฟไหม้ ให้ที่พักระหว่างเดินทาง สงเคราะห์คนไม่มีอาหาร การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์กับบทบาทของพระสงฆ์ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นพื้นฐาน สถาบันสงฆ์มีบทบาทที่จะทำโดยตรง คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์ออกไป ซึ่งต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะด้วย

3. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในอนาคตของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

จากข้อมูลการสัมภาษณ์วิเคราะห์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในอนาคตของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ได้ดังนี้

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในอนาคตของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ได้แก่ การปฏิรูปโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ทั้ง 6 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1) ด้านการปกครอง ให้ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักและให้รักษามาตรฐานไว้ต่อไป เพราะระบอบการปกครองคือพระวินัย เพื่อให้คณะสงฆ์เรียบร้อยและงดงาม พร้อมทั้งความรู้และความประพฤติ เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือแก่คณะสงฆ์ แก่บุคคลเอง และประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ ควรจัดทำฐานข้อมูลพระภิกษุสามเณรแบบทำบัตรประชาชน การสร้างระบบเพื่อป้องกันการปลอมบวช การกระจายอำนาจเพื่อลดขั้นตอนการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ การแต่งตั้งผู้ปกครองควรเป็นคณะสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่ พระสงฆ์ควรมีสติคิดเลือกผู้นำ และการสร้างวัด สำนักสงฆ์ ควรปรับปรุงกฎระเบียบให้ทันสมัย การจัดทำฐานข้อมูลทุกด้านไว้ในรูปแบบเอกสารและออนไลน์เพื่อประโยชน์ด้านการพัฒนาและส่งเสริมต่อไป

2) ด้านการศึกษา ควรมีการทำข้อตกลงกับกระทรวงศึกษาธิการในการนำหลักสูตรธรรมศึกษาไปจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ควรจัดทำหลักสูตรการสอนธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท ธรรมศึกษาเอก เพื่อใช้ฝึกอบรมสำหรับผู้ใหญ่ และกำหนดให้พระสงฆ์

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

และสามเณร ฝึกอบรมร่วมกันด้านพระพุทธศาสนาอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง กำหนดให้โรงเรียนพระปริยัติธรรม (แผนกบาลี) และ (แผนกสามัญศึกษา) ออกหลักสูตรด้านการปฏิบัติสมณกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานอย่างเป็นรูปแบบถูกหลักพระพุทธศาสนา

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรรักษามาตรฐานที่วัดให้การศึกษาสงเคราะห์ไว้ดีแล้ว เช่น โรงเรียนการกุศล ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และควรเพิ่มการศึกษาสงเคราะห์ด้านการปฏิบัติสมณกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้ใหญ่ ทำเป็นรูปแบบอย่างจริงจัง การส่งเสริมให้คฤหัสถ์และพระภิกษุเข้าไปสอนธรรมศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ด้วยวิธีการฝึกอบรมระยะสั้น 5-7 วัน ทุกปี

4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรค้นหาผู้มีพรสวรรค์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งพระภิกษุและคฤหัสถ์ แล้วส่งเสริมและสนับสนุนทุกด้านเพื่อสะดวกในการทำงาน ควรร่วมมือกันจัดพิมพ์เอกสารด้านพระพุทธศาสนาทุกปี กำหนดฝึกอบรมคฤหัสถ์ที่มีอายุครบ 20 ปี เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนอุปสมบททุกปี ไม่ว่าจะพร้อมอุปสมบทหรือไม่อุปสมบทก็ตาม ซึ่งควรทำเป็นโครงการฝึกอบรมไม่ต่ำกว่า 3 วัน

5) ด้านการสาธารณูปการ ควรมีการจัดทำบัญชีทรัพย์สินของวัด บัญชีรายรับ รายจ่ายของวัด คณะสงฆ์จัดงบประมาณร่วมกันเพื่อสร้างถาวรวัตถุที่จำเป็นสำหรับวัดที่ขาดแคลน การรณรงค์ให้แต่ละวัดมีงบประมาณสำรองเพื่อการบูรณวัดในแต่ละปี

6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ การจัดทำประกันชีวิตให้กับพระภิกษุทุกรูปภายในเขตอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี ด้วยการจัดตั้งกองทุนเพื่อประกันชีวิตสำหรับพระภิกษุ การจัดตั้งกองทุนสำหรับช่วยเหลือประชาชนทั่วไปกรณีฉุกเฉิน เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ อุบัติเหตุ และรักษาด้านสาธารณสุขสงเคราะห์เดิมไว้ให้มั่นคง

5. อภิปรายผล

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ใช้ระบบวินัย ระบบธรรมและระบบกฎหมาย จนทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยพัฒนาและมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน การมีระบบที่ดีทำให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนเหมือนสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเกิดความคิดและปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีจุดเริ่มต้นที่คุณภาพของบุคคลที่เกิดจากพระธรรมวินัยที่เป็นตัวก่อระบบ การบริหารพระศาสนาที่ยึดระบบวินัย เพื่อฝึกบุคคลโดยเฉพาะ ส่วนระบบธรรมเป็นระบบเน้นความถูกต้อง ทั้งสามระบบนี้ก่อให้เกิดความมั่นคงของคณะสงฆ์ ครอบคลุมชีวิตทุกด้านเพื่อการฝึกฝนอบรมไปสู่เป้าหมาย ซึ่งระบบจะเป็นไปในลักษณะแบบเป็นคณะ สอดคล้องกับพระสามารถกนตวีโร (2550) ได้ทำวิจัยเรื่องศึกษาการบริหารปัจจัย: กรณีศึกษาพระเทพมัลลบุตรเถระ พบว่า โดยที่อำนาจสูงสุดในการบริหารคณะสงฆ์ให้คณะกรรมการเป็นหลักหรือเรียกว่าคณะสงฆ์ เช่น เมื่อสังคมสงฆ์มีขนาดใหญ่มากขึ้น พระพุทธเจ้าจึงมอบหมายภาระให้ปกครองกันเองด้วยหลักพระธรรมวินัย

ส่วนภารกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมืองอุดรธานี แบ่งออกเป็น 6 ด้าน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 ทำให้เกิดการพัฒนาของพระพุทธศาสนา เช่น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเมืองอุดรธานี ได้เข้าไปช่วยพัฒนาศูนย์เด็กกำพร้าเพื่อให้รับเลี้ยงเด็กกำพร้าได้ การช่วยเหลือญาติผู้ตายที่ยากไร้ สอดคล้องกับพระครูประภัสร์สิทธิคุณ (ประสิทธิ์ ปกสุสโร, (2556) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอจตุร

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

พัทธพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ชุมชน นักเรียน นักศึกษา เผยแผ่ธรรมะ สงเคราะห์ผู้ยากไร้ พัฒนาถาวรวัตถุให้กับชุมชน การเปิดโรงเรียนสอนเด็ก ก่อนเกณฑ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลีพร้อมกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญ เป็นผู้ดำเนินงานบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ และยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและผู้นำชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคีเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ชุมชนและสังคมในท้องถิ่น การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอเมืองอุดรธานีที่จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ต้องเกิดจากคนภายในคณะสงฆ์ก่อน คือ ภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา มีการศึกษา ปฏิบัติ และช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้รับสิ่งที่ดีจากพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับพระอริการแพร สุมงฺคโล (บุตรสองคอน), (2556: 75-81) ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยกล่าวว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่มีความเป็นเอกภาพของความเป็นพุทธวิธี บริหารจัดการสู่ความทันสมัยแห่งยุค เพื่อเข้าถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ของไทย โดยการเริ่มจากพระภิกษุ สามเณร แม่ชี และพุทธศาสนิกชนให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยที่เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

การกระจายอำนาจในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มากขึ้นในอนาคตจะช่วยให้พระพุทธศาสนาในอนาคตมั่นคงและพัฒนาให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป สอดคล้องกับ พระมหาสัณฺญา ขนฺติธมฺโม (ตรีสวัสดิ์) (2560) ได้ทำวิจัยเรื่องรูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต พบว่า รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยที่ควรจะเป็นไปในอนาคต คณะสงฆ์ต้องปฏิรูประบบโครงสร้างการปกครองและมีแผนยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา โดยมีพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปฏิบัติ ระบบการปกครองควรมีการกระจายอำนาจให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมมากขึ้น มหาเถรสมาคม ก็ควรมีหน่วยงานที่เป็นระดับรองลงมาตั้งเป็นคณะกรรมการสังฆสภาบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้งานคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างมีระบบไม่ล่าช้า การแต่งตั้งพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ ก็ควรให้พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตนั้น ๆ ได้มีโอกาสคัดเลือกผู้นำของตนมากขึ้น

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นำวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าไปปรับใช้ในคณะสงฆ์หรือในองค์กรของราชการหรือเอกชนเพื่อความยั่งยืน เช่น นำหลักการสาธารณูปการไปปรับใช้กับหน่วยงานของราชการและเอกชนเพื่อร่วมกันสร้างเอกลักษณ์แบบพุทธ หลักการสงเคราะห์แบบพุทธศาสนาไปปรับใช้กับองค์กรและชุมชนที่ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

6.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ศึกษากระบวนการและวิธีการแก้ไขปัญหาการบริหารบุคคลทั้งองค์กรเอกชน ราชการ หรือรัฐวิสาหกิจกับสถาบันทางพระพุทธศาสนาทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก
2. ศึกษาการสร้างระบบ เทคนิค และวิธีการพัฒนาบุคคลที่มีประสิทธิภาพโดยบูรณาการกรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดสมัยใหม่เพื่อพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน

วารสารวิชาการแสงอีสานปีที่ 21 ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

3. ศึกษาโครงสร้างและระบบการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของสถาบันพระพุทธศาสนา

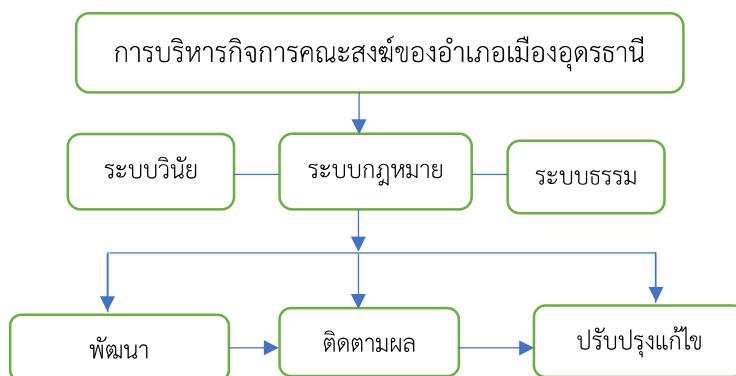
4. ศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาจิตใจเพื่อความสุขระหว่างวัตถุ ร่างกาย สังคม และจิตใจ

7. ข้อค้นพบจากการวิจัย

การบริหารคณะสงฆ์ หมายถึง การสร้างระบบที่ประกอบด้วยระบบธรรมกับระบบวินัย มีกฎหมายสนับสนุน ในการพัฒนา ติดตามผล ปรับปรุงแก้ไขคณะสงฆ์ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนา และประเทศไทย รายละเอียดข้อค้นพบจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอนาคตของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี มีดังต่อไปนี้

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ต้องอาศัย 3 ระบบ ประกอบด้วย (1) ระบบวินัย หลักพระพุทธศาสนาที่ได้บันทึกไว้ในรูปของพระไตรปิฎก ประกอบด้วยข้อบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี อุบาสก อุบาสิกา และผู้นับถือพระพุทธศาสนา (2) ระบบธรรม หลักพระพุทธศาสนาที่ได้บันทึกไว้ในรูปของพระไตรปิฎก ประกอบด้วยพระธรรมเทศนา คำบรรยายธรรมต่าง ๆ ที่ตรัสยกย่องให้เหมาะกับบุคคลและโอกาส ตลอดจนบทประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่ควรทำ ไม่ควรทำ สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ (3) ระบบกฎหมาย การมีกฎหมายที่คอยปกป้องและสนับสนุนระบบวินัยและระบบธรรมจะช่วยให้เกิดการพัฒนามีความมั่นคง

เมื่อมีระบบที่รัดกุม การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอนาคตของอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 6 ด้าน ด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้ การพัฒนา การนำระบบวินัย ระบบธรรม และระบบกฎหมาย มาปฏิบัติจริง การติดตามผล สามารถตรวจสอบผลการปฏิบัติได้ตามระบบวินัย ระบบธรรม และระบบกฎหมายที่ได้กำหนดไว้ และการติดตามผลโดยบุคคลอื่น และการปรับปรุงแก้ไข เมื่อมี การพัฒนา การติดตามผล ย่อมพบเห็นจุดที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ควรกระทำการปรับปรุงแก้ไขอย่างเป็น องค์กรรวม ผลการวิจัยทั้งหมดสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ ได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของอำเภอเมืองอุดรธานี

ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้วิจัย

8. บรรณานุกรม

- กรรมการบริหารคณะธรรมยุต. (2557). **ประวัติคณะธรรมยุต**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า 45.
- พระครูประภัสร์สิทธิคุณ (ประสิทธิ์ ปภสฺสโร). (2556). **บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด**. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2553). **การบริหารการจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า 134.
- พระมหาประสงค์ กิตติญาโณ. (2558). **พุทธวิธีการบริหารงานของพระพุทธเจ้า**. นนทบุรี: วาราทปัลลิตะ, หน้า 48.
- พระมหาสัญญา ขนติธมโม (ตรีสวัสดิ์). (2560). **รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต**. ดุษฎีนิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรชีรสุธี. (2566). **คู่มือการตรวจการคณะสงฆ์ ภาค 8 (ธรรมยุต) จังหวัดเลย**. เลย: สำรวย ก้อปปีบ้านใหม่ การพิมพ์, หน้า 150.
- พระราชวรเมธี, ดร. และคณะ. (2560). **แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา 2560-2564 “การนํานโยบายสู่การปฏิบัติ”**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, หน้า 17-18.
- พระศักดา วิสุทธญาโน. (2550). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสามารถ กนตวิโร. (2550). **การบริหารปัจจัย: กรณีศึกษาพระทัฬหฬลบุตรเถระ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอธิการแพร สุ่มงคโล (บุตรสองคอน). **การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย**. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร. วิทยาเขตอีสาน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2563, หน้า 75-81.
- พระมหาสัญญา ขนติธมโม (ตรีสวัสดิ์). (2560). **รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต**. ดุษฎีนิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 4, 10, 22, 23**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.